

فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اجتماعی، دوره ۱۱، ویژه‌نامه پیشگیری از جرم و حقوق، زمستان ۱۳۹۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۰۹

صص ۶۷ - ۷۶

تحلیل حقوقی تبانی علیه امنیت در ایران

سعید غیاثوند^۱، دکتر سید محمود میر خلیلی^{*۲}

۱- دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد، واحد قم، ایران

۲- استاد مدعو دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم و دانشیار دانشگاه تهران

چکیده

در حقوق ایران تبانی علیه امنیت به موجب قوانین جزایی و کیفری بمانند ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۵ جرم می‌باشد. لکن در حقوق ایران مفهوم، ماهیت و مصداق تبانی ابهام دارد و رویه قضایی نیز با توجه به مشکلی که در احراز و اثبات توافق‌های جزایی جمعی و جمع‌آوری دلایل و مدارک متقن علیه تبانی کنندگان وجود دارد، در این مورد تقریباً ساکت است و تحلیل تبانی بویژه در حقوق و رویه قضایی ایران بخوبی صورت نپذیرفته است. بدین امر این مقاله با عنایت به اهمیت تخلفات علیه امنیت ملی و کمبود جدی نظریه‌پردازی و تفسیر علمی در این باب، ابعاد حقوقی جرم تبانی علیه امنیت ملی را بررسی نمود. مطابق بررسی‌ها درخصوص جرم تبانی، عناصر مادی این جرم شامل: ۱- توافق ۲- دو نفر یا بیشتر و ۳- فعل مشهود و رکن معنوی این جرم علاوه بر قصد توافق، قصد عملی کردن آن است.

واژگان کلیدی: تبانی علیه امنیت ملی، ایران، قانون مجازات اسلامی

۱- مقدمه

در ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۵ به جرم تبانی علیه امنیت داخلی و خارجی پرداخته شده است، تبانی برای ارتکاب جرم علیه امنیت ملی به مفهوم توافق و رضایت دو یا چند نفر برای انجام جرم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور می‌باشد که ممکن است به صورت تعدد مجرمان و در قالب جرایم مختلف یا به نحو شرکت در جرم مورد موافقت واقع شود (حسنی، ۱۳۹۶). در همه کشورها، اقداماتی که امنیت حاکمیت را برهم بزند جرم می‌باشد و سیاست کیفری قانونگذار در کشورهای مختلف برخورد قاطع با همکاری‌های مجرمانه و توافقات جزایی جمعی می‌باشد. علت این امر خطرات، تهدیدات و آثار مخربی است که اینگونه همکاری‌های مجرمانه و بعضاً سازمان‌یافته و متشکل، خصوصاً در جرایم علیه امنیت، برای جامعه، حکومت و استقلال آن دارد (عبداللهی، ۱۳۸۴). در ایران نیز جرایم مختلفی در قوانین جزایی بخصوص قانون مجازات اسلامی پیش‌بینی شده است که هدف آن مقابله با جرایم علیه امنیت کشور است. این مواد متعدد در بخش حدود و تعزیرات قانون مجازات اسلامی، قانون جرایم رایانه‌ای و برخی دیگر از قوانین پیش‌بینی شده است. به اعتقاد برخی حقوقدانان، جرم تبانی علیه امنیت کشور همواره حساسیت بیشتر و برخی موارد شدیدتر نسبت به سایر جرایم را دارد (حبیب زاده و مومنی، ۱۳۸۹). تبانی یکی از جرائم مانع و بازدارنده است بازدارندگی به عنوان یکی از اهداف مجازات، اندیشمندان و قانونگذاران را واداشته است تا از طریق سازوکار شدت و قطعیت کیفر با ترکیب این دو خصیصه برای کاهش شمار جرایم و وصول به هدف بازدارندگی گام بردارند (محبی و ریاضت، ۱۳۹۵). لیکن عدم ذکر نمود عینی یا فعل مادی برای تحقق جرم تبانی علیه امنیت زمینه ساز برداشت‌های افراطی از مفهوم و مصداق این جرم شده است (حسنی، ۱۳۹۶). از طرف دیگر، در حقوق ایران مفهوم، ماهیت و مصداق تبانی ابهام دارد و رویه قضایی، نیز با توجه به مشکلی که در احراز و اثبات توافقات جزایی جمعی و جمع‌آوری دلایل و مدارک متقن علیه تبانی‌کنندگان وجود دارد، در این مورد تقریباً ساکت است. تحلیل تبانی بویژه در حقوق و رویه قضایی ایران بخوبی صورت پذیرفته است. بدین امر این مقاله با عنایت به اهمیت تخلفات علیه امنیت ملی و کمبود جدی نظریه‌پردازی و تفسیر علمی در این باب ابعاد حقوقی جرم تبانی علیه امنیت ملی را بررسی می‌نماید.

۲- تعریف تبانی

در حقوق ایران، قانونگذار نه در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ (مواد ۱۶۸ و ۱۶۹) و نه در قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۲ (ماده ۸۸) و نه در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ (مواد ۶۱۰، ۶۱۱) تعریفی از تبانی ارائه نداده است. لیکن عرفاً در حقوق ایران جرم تبانی به معنای توافق دو یا چند نفر برای ارتکاب جرم، در دو حوزه جرائم علیه امنیت و سایر جرائم، جرم انگاری شده است (حکیمی‌ها و همکاران، ۱۳۹۶). تبانی برای ارتکاب جرم به دلیل تشابه ارکان مادی و معنوی آن همواره توانسته است ذهن حقوقدانان را به خود مشغول سازد؛ چرا که به زعم برخی تنها جرمی که در آن اندیشه مجرمانه، مجازات می‌گردد، تبانی کیفری است. مطابق مطالعه سمیعی زنو (۱۳۹۰) تبانی عبارت است از توافق دو یا چند نفر برای ارتکاب جرم در اصطلاح حقوقی منظور از تبانی، زمینه سازی توافق دو یا چند نفر برای ارتکاب جرم. یا طبق نظر حبیب زاده و مومنی (۱۳۸۹) تبانی توافق عامدانه و عالمانه میان دو چند نفر برای ارتکاب جرم علیه امنیت، اموال، اعراض و نفوس مردم می‌باشد.

مطابق فرهنگ معین (۱۳۶۲)، تبانی در لغت از ماده «ب، ن، ی» به معنای با یکدیگر قرار نهادن و بیشتر به معنای تبانی علیه ثالث، موضعه‌ی نهانی، پیمان بستن، پنهانی پیمان بستن، مقدمه چینی است. فرهنگ بلک لاو^۱ تبانی را توافق دو یا چند شخص برای ارتکاب عمل غیرقانونی یا اعراض از توافقی پایان می‌پذیرد. عدم دستیابی به جرم مورد توافق موجب زوال تبانی نیست. علاوه بر واژه مذکور، اسباب چینی به هر نوع دسیسه و تقلب یا هر نوع مانور و غل و انفعال خصمانه برای دگرگون نشان دادن یک حقیقت، اطلاق می-

گردد. دسیسه به معنای زمینه چینی، مکر و خدعه است به نحوی که فرد را به صحنه جرم بکشاند تا مرتکب آن شود.^۲ سیستم حقوقی کاناد توافقی فرد با دیگری برای ارتکاب عمل غیرقانونی با انجام عمل قانونی با وسایل غیرقانونی را تبانی کیفری می‌داند. قانون مجازات فرانسه تصمیم قطعی میان چند شخص بمنظور ارتکاب یک سوءقصد هنگامی که این تصمیم بواسطه یک یا چند عمل ماد نمود یابد را دسیسه دانسته است. حقوق آلمان تشکیل سازمان مجرمانه و یا سازمانی که هدف آن ارتکاب جرم است را به عنوان تبانی جرم-انگاری کرده است. حقوق هند مواردی که دو یا چند نفر توافق کنند که یک عمل غیر قانونی را انجام دهند یا عمل قانونی را با وسایل غیرقانونی را سبب انجام شوند، تعریف می‌کند.

۳- مبانی جرم‌انگاری تبانی

باید توجه داشت که نفس اجتماع و تبانی، جرم نیست ولی اگر برای ارتکاب جرایمی علیه امنیت داخلی یا خارجی واقع شود، به جهت مخاطراتی که ممکن است در نتیجه انجام فعل یا افعال مجرمانه مورد توافق برای جامعه به وجود آورد جرم محسوب می‌شود. تبانی علیه امنیت از جمله جرایم مانع و به منظور جلوگیری از ارتکاب جرایم شدیدتر علیه امنیت ملی کشور، جرم‌انگاری شده است (مومنی و حبیب زاده، ۱۳۸۹). انگیزه اساسی دولت‌ها از جرم‌انگاری تبانی علیه امنیت، حفظ امنیت عمومی و پیشگیری از وقوع جرائم علیه امنیت است، لذا جرم است. بی تردید گسترش بی حد و حصر در «جرائم مانع» تبانی علیه امنیت کشور در زمره جرم‌انگاری اعمال و رفتارهای شهروندان به بهانه پیشگیری از وقوع جرم و تمسک به عنوان «جرم مان» هرچند در بدو امر با توجیهاتی همراه است، اما پایه‌های اساسی حقوق و عدالت را دچار خدشه می‌سازد. اگر با این مسأله، ابهام قانون کیفری نیز همراه شود، به طوری که معیار مشخصی برای تشخیص جرم از غیر آن در دست نباشد و به جای «نمود عینی» به تراوشات فکری و تاریک‌خانه ذهن متهم ارجاع داده شود، محلی برای بقای حقوق و آزادی‌های فردی باقی نمی‌ماند. از طرف دیگر، تحمیل مجازات-های چندگانه برای جرم تبانی علیه امنیت که حداقل و حداکثر آن‌ها غیرقابل مقایسه است، قضیه را پیچیده‌تر می‌سازد.

مبنای جرم‌انگاری تبانی هم بر این فرض استوار است که تشریک مساعی چند نفر برای عملی کردن یک قصد و هدف زیانبار آنچنان نیروی جدید و مضاعفی را برای تحقق جرم به وجود می‌آورد که منجر به ارتکاب جرم یا جرائم دیگری خواهد شد.

در حقوق ایران تبانی اولین بار در قانون عمومی ۱۳۰۴ جرم‌انگاری شد. مواد ۱۶۸ و ۱۶۹ قانون مجازات عمومی واژگان اجتماع و مواضعه را در معنای تبانی به کار برده است. بر اساس این ماده، اجتماع و تبانی برای ارتکاب جنحه و جنایت بر ضد نوامیس، نفوس، اموال و همچنین جنایت علیه امنیت داخلی مملکت یا بر ضد اساس حکومت ملی و آزادی و بر ضد امنیت خارجی مملکت جرم محسوب می‌شوند.

در قوانین خاص و متفرقه نیز مقررات و احکامی در مورد تبانی وجود دارد: قانون جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ (مواد ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۳، ۲۴، ۴۳)، قانون مجازات اخلاگران در صنایع مصوب ۱۳۵۳ (ماده ۴)، قانون تبانی در معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۸ (ماده واحده)، قانون مجازات اشخاصی که برای بردن مال غیر تبانی می‌کنند مصوب ۱۳۰۷ (مواد ۱ و ۵).

قلمرو تبانی در سیستم حقوق عرفی وسیعتر از حقوق نوشته است. در حال حاضر رکن قانونی جرم تبانی علیه امنیت کشور ایران، ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ است. مواد ۱۳ و ۱۵ قانون راجع به مجازات اخلاگران در صنایع نفت ایران مصوب ۱۳۳۶ و ماده واحده قانون تشدید مجازات سرقت مسلحانه مصوب ۱۳۳۸ و ماده ۳ قانون مجازات اخلاگران در صنایع مصادیقی خاص از جرم تبانی علیه امنیت را بیان نموده‌اند.

۴- مبانی فقهی جرم‌انگاری تبانی

۲. <https://thelawdictionary.org/collusion/>

در فقه امامیه و حقوق ایران شرط ضمن عقد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و اهمیت خاص نهاد شرط ضمن عقد در فقه امامیه، تا حدود زیادی به گرایش غالب فقیهان به بی اعتباری شرط ابتدایی مربوط می‌شود. با وجود اینکه قریب به اتفاق فقیهان شرط مذکور در قرارداد و شرط ضمنی عرفی را الزام آور می‌دانند، ولی راجع به نفوذ شرط تبانی تردیدهایی ابراز شده است (حیدری و شریعت زاده، ۱۳۹۴).

تسری ممنوعیت جرم به مقدمه آن در اصول شیعه به عنوان مقدمه حرام مشهور است. ذریعه یعنی وسیله، در اصطلاح به مقدمات و اسباب کار می‌گویند. به عقیده امامیه مقدمه حرام لزوماً حرام نیست مگر آنکه مقدمه به عنوان شرط آخر و مکمل باشد، بنحوی که لزوماً عمل حرام به وقوع پیوندد (خرم شاهی، ۱۳۷۷).

جرم‌انگاری مقدمه ای است که لزوماً به وقوع جرم می‌انجامد، از دیدگاه جرم‌شناسی موجه است. مبنای جرم-انگاری جرایم مانع نیز همین است. بنابراین اصولاً می‌توان قاعده مقدمه حرام را یکی از مبانی جرم‌انگاری جرم تبانی علیه امنیت محسوب نمود (طباطبایی، ۱۳۶۹).

۵- مبنای قانونی

در حال حاضر، رکن قانونی جرم تبانی علیه امنیت کشور ایران، ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۵ است. ماده ۱۴ و ۱۵ قانون راجع به مجازات اخلاک‌گران در صنایع نفت ایران مصوب ۱۳۳۶ و ماده واحده قانون تشدید مجازات سرقت مسلحانه مصوب ۱۳۳۸ و ماده ۴ قانون مجازات اخلاک‌گران در صنایع، مصادیقی خاص از جرم تبانی علیه امنیت را بیان کرده‌اند. درخصوص جرائم علیه امنیت توسط نیروهای مسلح به لحاظ اهمیت موضوع، قانونگذار احکام خاصی در مواد مختلف قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح پیش‌بینی کرده است که در صورت تحقق شرایط مندرج در مقررات مذکور، مطابق آن عمل خواهد شد.

توجیه اولیه برای جرم تبانی این است که تبانی جرمی مانع است که هدف از آن جلوگیری از انجام و بازداشتن مرتکب از ارتکاب جرم اصلی است. مبنای دکترین در این زمینه به طور کلی دو مورد است: ۱- مداخله زودرس؛ و ۲- خطر اجتماعی مرتبط با رفتار مجرمانه گروهی. از نظر طبقه‌بندی جرایم، جرم تبانی علیه امنیت یک جرم آنی است، زیرا همان لحظه که توافق حاصل شود قاعدتاً بعد یک مقطع زمانی کوتاه، جرم تبانی محقق می‌گردد. بنابراین محل حصول توافق بع عنوان محل وقوع جرم است و دادگاه این محل، صالح به رسیدگی می‌باشد. مبدا مرور زمان از لحظه توافق شروع می‌شود. رسیدگی به جرم تبانی علیه امنیت مطابق ماده ۵ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب در صلاحیت دادگاه انقلاب می‌باشد. جرم تبانی علیه امنیت یک جرم عمدی است زیر بدون عمل اساساً توافق اولیه فرصت انعقاد پیدا نمی‌کند و جرم تبانی محقق نمی‌شود. تبانی را می‌توان از مصادیق جرائم مانع دانست، جرائم مانع، مشتمل بر رفتارهایی هستند که اگرچه متضمن ضرر فوری و مستقیم نیستند، لیکن به منظور پیشگیری از وقوع جرائم سهمگین-تر توسط قانونگذار جرم‌انگاری شده‌اند. در واقع قانونگذار از طریق توسل به سازوکار قهرآمیز و کیفری درصد جلوگیری از ارتکاب جرایم شدید برآمده است (براندون، ۱۳۷۹). مواضع و تبانی میان مجرمان، احتمال ارتکاب جرم را افزایش داده و موجب تشدید احساس هراس و ناامنی در جامعه می‌گردد (سمیعی زنوزی، ۱۳۹۰). ۶

۶- تبانی علیه امنیت ملی

در ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی جرم تبانی علیه امنیت ملی را اینگونه تعریف می‌کند "توافق عالمانه دو یا چند نفر برای ارتکاب جرم علیه امنیت یا فراهم ساختن وسایل ارتکاب جرم علیه امنیت ایران".

اگر بخواهیم جرم امنیتی را در قوانین ایران بررسی کنیم، می‌توان گفت هرگونه اقدام علیه امنیت داخلی و خارجی را در قانون مجازات اسلامی جرم امنیتی تلقی کرده‌اند (مواد ۲۷۹ تا ۲۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲). در ارتباط با تکمیل تعریف جرم امنیتی می‌توان گفت جرم امنیتی جرمی است که تحت یکی از عناوینی که در قانون مجازات اسلامی به عنوان جرائم ضدامنیت داخلی و خارجی کشور معرفی شده است قرار می‌گیرد.

حقوقدانان جرایم علیه امنیت را به دو دسته ی ذیل تقسیم کرده‌اند (مجیدی، ۱۳۸۶):

دسته اول: جرایم علیه امنیت داخلی

دسته دوم: جرایم علیه امنیت خارجی

در تعریف جرایم علیه امنیت داخلی گفته شده که اعمال مجرمانه‌ای است که ارتکاب آن‌ها باعث ایجاد هرج و مرج و اغتشاش در نظم داخلی یک کشور می‌شود. مثل تحریک مردم به درگیری یا یکدیگر، تخریب موسسات عمومی، بمب گذاری در اماکن عمومی و... جرایم علیه امنیت خارجی هم اعمال مجرمانه‌ای است که ارتکاب آنها باعث اختلال در نظم بین‌المللی یا به تعبیر دیگر باعث خدشه به استقلال و تمامیت ارضی یک کشور می‌شود. مثل جاسوسی به نفع اجانب. از مهمترین جرایم علیه امنیت می‌توان به جرم محاربه و افساد فی‌الارض اشاره کرد ماده مربوط به جرم محاربه، ماده ۲۸۲ از قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است. این ماده مقرر می‌کند: "هر کس برای ایجاد رعب و هراس و سلب آزادی و امنیت مردم دست به اسلحه ببرد، محارب و مفسد فی‌الارض است" در حقوق ایران، همانگونه که مواد مرتبط تصریح دارند جرم تبانی علیه امنیت شامل توافق برای ارتکاب جرایم علیه امنیت (مثل محاربه و جاسوسی)، می‌گردد. (حسنی، ۱۳۹۶)

۷- ارکان تشکیل‌دهنده جرم تبانی

اصل کلی در حقوق کیفری، بر این مبناست که فکر و اندیشه مجرمانه قابل مجازات نیست. با این وجود بعضی معتقدند تنها جرمی که قصد مجرمانه در آن مجازات میشود تبانی کیفری است. عده‌ای دیگر بر این باورند که تحقق همه جرائم علاوه بر نیاز به رکن معنوی، موکول به بروز اعمال و رکن مادی بیرونی است و تبانی از این امر مستثنی نیست و پی بردن به نیت افراد امری غیرممکن بوده و هرگونه کنکاش در نیت افراد ممکن است با توسل به شکنجه و اجبار انجام گیرد که انجام این امر خودش ممنوع و جرم است (عبداللهی، ۱۳۸۴). لکن با لحاظ این مطلب که معمولاً اثبات و احراز توافق مشکل است؛ سیاست قانونگذار و رویه قضایی به سمت و سویی می‌رود که علاوه بر توافق، یک نمود خارجی از آن، نیز لازم باشد. مثل ماده ۶۱۱ قانون مجازات اسلامی، که علاوه بر توافق بر تدارک مقدمات اجرایی نیز تکیه دارد (حکیمی ها و همکاران، ۱۳۹۶). لذا تبانی مانند سایر جرائم، نیازمند رکن مادی یعنی فعل و رکن معنوی یعنی ذهن خطاکار دارد؛ رکن مادی در تبانی، توافق است که خودش ساختار اساسی تبانی را تشکیل می‌دهد به لحاظ رکن معنوی، سوء نیت عام در جرم تبانی «قصد توافق»، است و سوء نیت خاص تبانی را باید «قصد عملی کردن توافق» دانست. عدم دستیابی به جرم مورد توافق به معنی عدم تحقق جرم تبانی نخواهد بود. رکن مادی و معنوی جرم تبانی بسیار به هم نزدیک بوده تفکیک آنها دشوار است. زیرا رکن مادی تبانی "توافق" است که خود در واقع یک عملکرد ذهنی است. به نظر می‌رسد که رکن روانی تبانی باید "قصد عملی کردن" باشد.

۷-۱- رکن مادی

دومین رکن جرم، رکن مادی می‌باشد. رکن اصلی رکن مادی، رفتار مجرمانه است که گاه به صورت فعل و گاه در شکل ترک فعل محقق می‌شود. در جرم تبانی رفتار مجرمانه ایجابی است؛ یعنی با انجام فعل مثبت، تبانی محقق می‌شود. در نظام انگلو ساکسون توافق رکن اساسی جرم تبانی شمرده می‌شود. منظور از توافق، تلاقی ذهن‌هاست و نیازی به ملاقات جسمی میان مرتکبین نیست. حصول توافق اساسی برای تحقق جرم کافی است و مذاکره در جزئیات برای تحقق آن شرط نیست. در این سیستم صرف توافق و نقشه‌کشی بدون عمل عینی و بیرونی برای جرم کفایت می‌کند و نیازی به عملی کردن نقشه‌کشی بدون عمل عینی و بیرونی برای جرم کفایت می‌کند و نیازی به عملی کردن توافق اساسی برای تحقق جرم کافی است و مذاکره در جزئیات برای تحقق آن شرط نیست. در این سیستم، صرف توافق و نقشه‌کشی بدون عمل عینی و بیرونی برای جرم کفایت می‌کند و نیازی به عملی کردن نقشه نیست بدیهی است نحوه و شیوه توافق مهم نیست و توافق از طریق تلفن، ایمیل، فکس و

اس.ام.اس. نیز مصداق توافق است. ارکان تبانی عبارت‌اند از: ۱- توافق ۲- وجود دو نفر یا بیشتر و ۳- فعل مشهود. البته ذکر این نکته لازم است که فعل مشهود در حقوق ایران برای تشکیل جرم تبانی لازم نیست.

۷-۱-۱- توافق

در ایران قانونگذار در مواد مرتبط با تبانی در قوانین مجازات عمومی ۱۳۰۴، قانون تعزیرات ۱۳۶۲، و قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ صرف توافق را برای تحقق تبانی کافی دانسته است در حقوق ایران اگر یک طرف، علیرغم توافق ظاهری با طرف دیگر، قصد به اجرا گذاشتن توافق را نداشته باشد، شخص دیگر را نمیتوان به تبانی جزایی محکوم کرد (میرمحمدصادقی، ۱۳۷۶).

۷-۱-۲- فعل مشهود

در ایران تبانی مستقل از جرم اصلی که مورد قصد مرتکبین است ارزیابی می‌شود. محکوم کردن دو یا چند نفر به تبانی برای ارتکاب جرم منوط به آن است که جرم مورد نظر ارتکاب نیافته باشد والا در صورت ارتکاب جرم توسط آن‌ها، باید آنها را فقط به ارتکاب جرم تام محکوم کرد و محکوم کردن آن‌ها به تبانی محملی نخواهد داشت در حقوق ایران نیازی به فعل مشهود به عنوان یکی از اجزای رکن مادی برای تحقق جرم تبانی نیست. اگرچه از نظر اثباتی، جرم تبانی ممکن است زمانی قابل احراز باشد که تبانی‌کنندگان اقداماتی را در عالم خارج انجام داده باشند که حاکی از توافق پیشین آن‌ها باشد؛ موضوعی که بدون این اقدامات، احراز آن بسیار دشوار است، اما به عنوان یکی از عناصر جرم تبانی لازم نیست.

۷-۱-۳- وسیله تبانی

تاثیر وسیله در جرایم مختلف متفاوت است. گاه هیچ نقشی از حیث تحقق ماهیت جرم و یا میزان مجازات ندارد و گاه تنها در میزان مجازات موثر است و گاه در تحقق ماهیت جرم نقش دارد. جرم تبانی برای ارتکاب جرم علیه امنیت بخودی خود نیازمند وسیله خاصی نیست. بلکه توافق می‌تواند کتبی، شفاهی و یا هر نوع عمل مادی باشد. این توافق می‌تواند با واسطه‌یابی واسطه حاصل گردد.

در ایران جرم تبانی علیه امنیت یک جرم مانع است. زیرا هدف مقنن جلوگیری از ارتکاب اصل جرم علیه امنیت است. همچنین یک جرم مطلق است. زیرا صرف‌نظر از آنکه نتیجه خاصی از اقدامات تبانی‌کنندگان واقع شود، جرم مزبور بصورت کامل تحقق می‌یابد. در خصوص شق دوم ماده ۶۱۰ فراهم ساختن وسیله ارتکاب جرم، نتیجه مجرمانه نیست، بلکه جز رفتار مجرمانه است. همین که دو نفر بر اثر تبانی وسایل ارتکاب جرم علیه امنیت را فراهم نمایند، مشمول شق دوم ماده ۶۱۰ می‌شوند، خواه دیگری یا دیگران از آن وسایل در تحقق جرایم علیه امنیت استفاده کنند یا استفاده نکنند. بر این اساس رابطه سببیت هم منتفی است.

۷-۱-۴- زمان و شرایط تبانی

در ایران در جرم تبانی علیه امنیت اصولاً زمان موثر در قضیه نیست. با این وجود چنانچه وقوع جرم در زمان جنگ باشد موجب تشدید میزان مجازات مطابق ماده ۳۲ قانون مجازات نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ می‌شود.

در صورتی که وقوه جرم در داخل ایران مطابق ماده ۳ قانون مجازات اسلامی براساس اصل صلاحیت سرزمینی رسیدگی به موضوع در صلاحیت محاکم ایران می‌گیرد و در صورتی که جرم در خارج از قلمرو حاکمیت ایران رخ داده باشد، مستند به بند ۱ ماده ۵ قانون مجازات اسلامی و مطابق اصل صلاحیت واقعی موضوع در صلاحیت قضایی ایراد قرار دارد.

۷-۱-۵- شروع به جرم

شروع به تبانی قابل مجازات نیست زیرا قانونگذار به جرم بودن آن تصریح نکرده است. تبانی در جرم محال در سیستم حقوق ایران غیرقابل مجازات است در حقوق ایران با توجه به ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که شروع به جرم برای جرائم دارای تا حبس تعزیری درجه ۵ در نظر گرفته و باتوجه به ماده ۱۹ این قانون و همچنین مواد ۶۱۰ و ۶۱۱ قانون تعزیرات نیز امکان تحقق شروع به جرم در خصوص تبانی

امکانپذیر است؛ با این وجود برخی از حقوقدانان بر این باورند رفتار مجرمانه در تبانی، توافق است و شروع به توافق متصور نیست؛ زیرا توافق حاصل می‌شود یا خیر و حد وسطی برای آن وجود ندارد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲). اما شروع به تبانی نیز امکانپذیر است. برای مثال اشخاص در یک محل تجمع کرده و در مورد ارتکاب جرم اصلی به بحث و تبادل نظر بپردازند اما به خاطر اختلاف در چگونگی انجام جرم مربوطه به توافق نرسند. به طور قطع این مقدار از اعمال انجام گرفته داخل در عملیات اجرایی جرم تبانی قرار خواهد گرفت (حسنی، ۱۳۹۶).

۷-۱-۶- ارتباط تبانی با دیگر جرائم

در حقوق ایران برای محکوم کردن فرد به جرم تبانی، نیازی به ارتکاب جرمی اصلی که موضوع تبانی بوده است اختلافی است به گونه‌ای که عده‌ای از حقوقدانان بر این باورند تعدد مادی در این حالت مصداق پیدا کرده و تبانی‌کنندگان مشمول مقررات تعدد مادی جرم می‌گردند. اما بعضی دیگر معتقدند در صورت ارتکاب جرم اصلی توسط آن‌ها باید آن‌ها را فقط به ارتکاب جرم تام محکوم کرد و محکوم کردن آن‌ها به تبانی محملی نخواهد داشت. در توجیه این نظر بیان شده که هدف از جرم‌انگاری تبانی، پیشگیری از ارتکاب جرم اصلی باشد. (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲). حال که جرم اصلی ارتکاب یافته، هیچ دلیل موجهی برای شمول مقررات تعدد جرم وجود ندارد (الهام، سمیعی زوز، ۱۳۹۲).

۷-۲- رکن معنوی

از آنجا که اصل بر عمدی بودن جرائم است و غیرعمدی بودن آن نیاز به تصریح قانون دارد باید جرم تبانی را نیز از جرائم عمدی محسوب نمود. با این حال از آنجا که رکن مادی و معنوی جرم تبانی ملازم یکدیگر بوده و هر دو رکن یاد شده نسبت به تبانی برای ارتکاب جرم، در یک لحظه اتفاق می‌افتد تفکیک ارکان ذکر شده، چندان آسان به برای تحقق تبانی نظر نمی‌رسد لازم است که تبانی‌کنندگان با اراده خود وارد مذاکره و در نهایت، توافق شده باشند. در حقوق ایران چنانچه جرم مورد نظر تبانی‌کنندگان نیازمند «سوءنیت خاص» مثلاً قصد برهم زدن امنیت کشور باشد، این سوءنیت باید در تبانی‌کنندگان احراز شود تا بتوان آنها را به تبانی برای ارتکاب آن جرم محکوم کرد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲).

رکن روانی یا حالت ذهنی مرتکب، اگر چه بعنوان رکن سوم جرم از آن یاد می‌کنند اما از لحاظ شکل‌گیری در مرتبه مقدم بر رکن مادی قرار دارد. در واقع رکن روانی جرم، قصد نقض قاعده کیفری است. وقتی قانون یک عمل یا ترک عمل را نهی و برای آن کیفر مقرر کرد قصد نقض این قانون، رکن روانی جرم را تشکیل می‌دهد. سوءنیت یا قصد جنایی یا قصد مجرمانه رکن روانی جرایم عمدی است و به دو قسمت تقسیم می‌شود: سوءنیت خاص اراده مرتکب به نتیجه مجرمانه و قصد فعل و تعلق اراده به آن است. سوءنیت خاص اراده مرتکب به نتیجه مجرمانه یا منظور بعدی مرتکب از فعل و آگاهی به اوضاع و احوال قضیه می‌باشد. در جرم تبانی علیه امنیت آنچه رکن روانی را شکل می‌دهد توافق برای ارتکاب جرم علیه امنیت کشور است (غلام جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۲).

اصولاً چنانچه دو یا چند نفر اجتماع و توافق نمایند که مرتکب جرمی علیه امنیت کشور شوند، رکن روانی جرم تبانی علیه امنیت کشور تحقق یافته است. در جرم تبانی علیه امنیت کشور، قصد توافق، سوء نیت عام و قصد ارتکاب جرم علیه امنیت کشور، سوء نیت خاص می‌باشد. سوءنیت خاص از انگیزه مجزاست. به نظر می‌رسد نکته جالب توجه در باب رکن روانی جرم آن است که مرتکبین از ابتدا نباید قصد صرف تبانی را داشته باشند بلکه لازم است قصد ارتکاب اصل جرم علیه کشور را دارا باشند. در جرم تبانی علیه امنیت کشور انگیزه هم اخلال در امنیت کشور است. اصولاً انگیزه خارج از رکن روانی است یعنی بدون انگیزه می‌توان رکن روانی جرم را تحلیل کرد در حالیکه در جرم تبانی علیه امنیت کشور اگر قصد ارتکاب جرم علیه امنیت را برداریم، نمی‌توانیم رکن روانی جرم را تحلیل کرد. چرا که توافق جرم تبانی علیه امنیت کشور نیست. بنابراین صرف قصد توافق کافی برای تحقق رکن روانی جرم تبانی علیه امنیت کشور نیست بلکه لازم است توافق به قصد ارتکاب جرم علیه امنیت کشور حاصل گردد. اشتباه، شوخی، موافقت ظاهری بدون قصد اجرای توافق از موجبات مخدوش شدن رکن روانی و عدم تحقق جرم تبانی علیه امنیت کشور است.

بنابراین اگر کسی از روی شوخی یا آزمایش اعتقاد سیاسی طرف مقابل یا به تصور آن که عمل مورد توافق جرم نیست با دیگری توافق کند جرم تبانی علیه امنیت رخ نداده است. توافق مشروط، جرم تبانی را محقق نمی‌سازد، بلکه در تبانی باید به طور منجز بر ارتکاب جرم توافق کنند. مرتکبین باید قصد توافق و تبانی و علم به جرم بودن موضوع توافق داشته باشند.

بنابراین اگر مرتکب جاهل به موضوع باشد، اما بعد متوجه سو نیت مرتکبین مبنی بر اخلال در امنیت کشور شود به علت فقد سو نیت خاص، مرتکب جرم نشده اس، از نظر طبقه بندی جرائم و جایگاه جرم تبانی علیه امنیت، این جرم یک جرم آنی است.

۷-۳- مجازات تبانی کننده

بر اساس ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی مرتکبین تبانی علیه امنیت کشور در صورتی که مضمول عنوان محاربه نباشند عبات است از ۲ سال تا ۵ سال زندان. چنانچه تبانی به عنوان محاربه قلمداد شود مرتکبین به مجازات محاربه مذکور در قانون مجازات اسلامی محکوم می گردند.

۷-۴- مجازات تبانی کنندگان در صورت برائت یکی از طرفین توافق

در ایران، مطابق ماده ۶۱۰ این شرط لازم نیست و صرف تبانی برای ارتکاب جرائم ضد امنیت داخلی یا خارجی جرم و قابل مجازات است. هر چند که ممکن است بر اساس ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در مجازات آن‌ها تخفیف داده شود؛ اما در خصوص الزام به اطلاع دادن جرم به مقامات، چنین الزامی وجود ندارد و در صورت اطلاع تنها بر اساس ماده ۳۸ این قانون این امر میت‌اند از موجبات تخفیف مجازات آن‌ها باشد.

۷-۵- مرور زمان

مرور زمان عبارت از گذشتن مدتی است که به موجب قانون پس از انقضای آن مدت، [شکایت]، تعقیب جرم و یا اجرای حکم قطعی کیفری موقوف می‌شود؛ به عبارت دیگر هرگاه رسیدگی به جرم و یا اجرای حکم قطعی کیفری مدت معینی به عهده تعویق افتد، دیگر به آن جرم رسیدگی نشده و حکم قطعی در آن خصوص به موقع اجرا گذاشته نمی‌شود. در این صورت می‌گویند جرم مشمول مرور زمان شده است (آخوندی، ۱۳۸۹).

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ ایران، مواد ۱۰۵ تا ۱۱۳ را به این موضوع اختصاص داده است. بر اساس این مواد، چهار نوع مرور زمان در حقوق کیفری فعلی ایران پیش‌بینی شده است:

۱- مرور زمان شکایت؛ ۲- مرور زمان تعقیب؛ ۳- مرور زمان صدور حکم و ۴- مرور زمان اجرای مجازات. در رابطه با جرم تبانی، مرور زمان شکایت اصولاً قابل طرح نیست؛ زیرا این نوع مرور زمان مختص جرائم قابل گذشت است (ماده ۱۰۶) و ماده ۶۱۰ در ماده ۱۰۴ جزو جرائم قابل گذشت قرار نگرفته است. نکته حائز اهمیت این است که بر اساس ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی جرم. علیه امنیت داخلی و خارجی کشور. مشمول مرور زمان تعقیب، صدور حکم و اجرای مجازات نمی‌شوند.

۸- نتیجه‌گیری

در ایران تعریفی برای تبانی نداریم و تبانی علیه امنیت در حقوق ایران در ماده ۶۱۰ قانون تعزیرات بیان شده که شامل تبانی برای ارتکاب جرائم علیه امنیت داخلی و خارجی بوده است. در ماده ۶۱۰ به صرف توافق برای ارتکاب جرم علیه امنیت داخلی و خارجی، افراد مشمول این ماده خواهند شد؛ تبانی کنندگان برای جرائم علیه امنیت ممکن است با مجازات محاربه روبه رو شوند؛ این در حالی است که با توجه به تعریف محاربه و کشیدن سلاح و اینکه تبانی کنندگان صرفاً توافق بر ارتکاب یک جرم دارند، صدق این عنوان در مورد تبانی کنندگان با تردید مواجه خواهد شد. همچنین با تصویب قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ شروع به جرم تبانی و همچنین تبانی برای ارتکاب جرم محال موضوعی قابل تصور است. با تشریح حقوق ایران در خصوص جرم تبانی، عناصر مادی این جرم شامل: ۱- توافق، ۲- دو نفر یا بیشتر و ۳- فعل مشهود و رکن معنوی این جرم علاوه بر قصد توافق، قصد عملی کردن آن است. البته ذکر این نکته لازم است که فعل مشهود در حقوق ایران برای تحقق جرم تبانی لازم نیست. همچنین در صورت انصراف تبانی کنندگان از ادامه

جرم تبانی در حقوق ایران به قوت خود باقی می‌ماند. از بررسی به عمل آمده درخصوص جرم تبانی علیه امنیت مشخص گردید، ماده ۶۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، با عرف و رویه جاری و استانداردهای بین‌المللی در این زمینه مطابقت ندارد. تعیین مجازات بدون جام‌نگری و عدم توجه به آثار و تبعات آن در مقایسه با حالت‌های مختلف، در ایران قابل تامل است لذا نکات زیر را به عنوان پیشنهاد برای اصلاح وضعیت تقنینی مطرح می‌کنیم: در حقوق ایران در بسیاری از مواد قانونی در مجازات جرم تبانی هم ابهام وجود دارد و مقنن بدون هیچگونه توضیحی در برخی از موارد مجازات سنگینی محارب را برای تبانی-کنندگان در نظر گرفته است. به نظر می‌رسد که قانونگذار قبل از هر اقدامی، ابهامات مواد قانونی را اصلاح و تبانی را به طور شفاف تعریف کند و مشخص نماید که تبانی برای ارتکاب چه جرائمی، جرم و درجه جرم آن و مجازات آن چیست.

همچنین از دیدگاه سیاست جنایی، معافیت از مجازات برای کسی که ارتکاب جرم علیه امنیت را قبول کرده و به افشای عملیات پرداخته و باعث کشف جرم، قبل از ارتکاب و انصراف افراد می‌شود. تخفیفی قایل شود که این موضوع نیز از دیدگاه مقنن پوشیده مانده است. لذا پیشنهاد می‌گردد همکاری مرتکبین با قضات و ضابطین به عنوان تخفیف قانونی در قوانین مربوط مستند شود.

منابع

- ۱- آخوندی، محمود (۱۳۸۹)، آیین دادرسی کیفری، جلد اول، تهران: سازمان چاپ و انتشارات.
- ۲- الهام، غلامحسین، سمیعی زنوز، حسین، (۱۳۹۲)، جرم تبانی علیه اعراض، اموال و نفوس مردم، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی
- ۳- براندون، استیو، مروری بر حقوق جزای انگلستان، ۱۳۷۵، ترجمه حسین میر صادقی، چ ۱، نشر حقوق
- ۴- حبیب زاده، محمد جعفر، مومنی، مهدی، (۱۳۸۹)، جرم تبانی علیه امنیت کشور در حقوق ایران، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دانشگاه تربیت مدرس، دوزه چهاردهم، شماره دوم
- ۵- حسنی، سارا، (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی جرم تبانی در حقوق ایران و انگلستان، فصلنامه مطالعات حقوق، شماره چهاردهم
- ۶- حکیمی‌ها، سعید، جودکی، بهزاد، غنی، کیوان، (۱۳۹۶)، بررسی جرم تبانی در حقوقی کیفری ایران و آمریکا، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره نهم، شماره دوم
- ۷- حیدری، محمد علی، شریعت‌زاده، میترا، شرط تبانی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق مدنی ایران، دو فصلنامه علمی- اختصاصی معارف فقه علوی، سال اول، ۲۰-۵
- ۸- خرم شاهی، بهاء‌الدین، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، جلد ۲، انتشارات ناهید، ۱۳۷۷
- ۹- سمیعی زنور، حسین. پایان‌نامه بررسی تطبیقی جرم تبانی در حقوق کیفری ایران و انگلیس. گرایش حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشگاه تهران: شهریور. ۱۳۹۰. ص ۱۵۴
- ۱۰- طباطبایی، محمد حسین، (۱۳۶۳)، ترجمه موسوی همدانی، تفسیر المیزان، جلد ۹، انتشارات اسلامی قم
- ۱۱- عبداللهی، حجت، (۱۳۸۴)، بررسی تطبیقی تبانی در حقوق ایران و انگلستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه قم
- ۱۲- عبداللهی، حجت، (۱۳۸۴)، بررسی تطبیقی تبانی در حقوق ایران و انگلستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه قم
- ۱۳- غلام جمشیدی، محمدصادق، جمشیدی، سلم، جریانی، حمید، یزدی خواه، مهدی السادات، (۱۳۹۲)، فصلنامه دانش انتظامی، سال شانزدهم، شماره اول
- ۱۴- فلچر، جورج پی. مفاهیم بنیادین حقوق کیفری. مهدی سیدزاده. مشهد: دانشگاه رضوی؛ ۱۳۸۴. ص ۳۲۲

۱۵- مجیدی، سید محمود (۱۳۸۶). حقوق کیفری اختصاصی. جرایم علیه امنیت. تهران: نشر میزان؛ ص ۸۰

۱۶- معین، محمد، فرهنگ معین، امیر کبیر، تهران، چاپ اول

۱۷- مومنی، مهدی حبیب زاده، جعفر (۱۳۸۹). جرم تبانی علیه امنیت کشور در حقوق ایران. پژوهش- های حقوق تطبیقی (مدرس علوم انسانی). شماره ۶۷.

۱۷- میرمحمد صادقی، حسین. جرایم علیه امنیت. تهران: نشر میزان؛ چاپ دوازدهم. زمستان ۱۳۸۷. ص ۲۱۸

۱۸- Deakin, J, Markesinis M, Deakin's, (۲۰۰۳), Tort Law, Oxford University Press, ۵th edition ,

۱۹- <https://thelawdictionary.org/collusion>